

9. Novytkova, N. I. (2019). *Rozvytok shkilnoi biolohichnoi osvity v Ukraini (XX – pochatok XXI stolittia)* [Development of school biological education in Ukraine (XX – the beginning of XXI century)]. (Extended abstract of Doctor's thesis). Khmelnytskyi [in Ukrainian].
10. On some issues of state standards of complete general secondary education Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No 898 dated 30.09.2020. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
11. About the statement of the Basic component of preschool education (new edition) the order No 615 dated 22.05.2012. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-na-sajt-ostatochnij.pdf> [in Ukrainian].

Kravchenko A. M.,
orcid.org/0000-0002-5052-5046

DEVELOPMENT OF SCHOOL SCIENCE EDUCATION AS A SUBJECT OF SCIENTIFIC RESEARCH

The article considers the concepts of "education", "sciences in school education", "sciences views on the world".

Scientific researches devoted to the development of school science education in Ukraine are analyzed. In particular, L. Gutsal considered the school science development on the Right Bank of Ukraine (second half of the XIX – early XX century) in her historical and pedagogical research, O. Kokhanovskaya considered genesis principles of science and mathematical education of girls in institutions of Ukraine (XIX – beginning XX century), O. Korobchenko studied the content development of domestic school sciences education (late XVIII – early XX century), N. Novikova explored forms and methods of teaching biology (XX – early XXI century), N. Borisenko studied methods of increasing students' awareness of learning sciences (XIX – early XX century).

The author of the article analyzes the periodization of the development of school sciences education, the content transformation, and methods of studying science. It was emphasized that the development of school science education depended on social, economic, political, cultural, and sectoral factors. Scholars have the distinct opinion that school science education was primarily influenced by educational reforms, achievements of natural science, and their impact on the economy of the country. Thus, science education was important not only for the formation of science as a whole but also for the formation of modern scientific views on the world, science literacy of the population.

It is concluded that the study of school science education makes it possible to use the methodological potential of the past in order to organize the modern learning process in the secondary schools using the experience of predecessors.

Key words: education, school science education, natural and scientific views on the world, the historiography of school science education, periodization, development, Ukraine.

Дата надходження статті: 18.12 2020 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Данилюк С. С.

УДК 37.378

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi47.174>

Овчиннікова О. М.*,
orcid.org/0000-0002-7184-6535

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ У МОРСЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ (1973–1983 РР.)

Статтю присвячено гуманітарній освіті в морських навчальних закладах України (1973–1983 рр.). Нижньою межею обрано 1973 рік, коли було прийнято закон «Про затвердження основ законодавства СРСР і радянських республік про народну освіту», за яким

*© Овчиннікова О. М.

Закон СРСР «Закон про зміцнення зв'язку школи з життям та про подальший розвиток системи народної освіти в УРСР» (24 грудня 1958 р.) утратив чинність, а Верховним Радам союзних республік було доручено привести законодавство у відповідність з основами законодавства СРСР про народну освіту. Верхньою межею обрано 1983 рік, як рік перед початком однієї з наймасштабніших реформ освіти, яка припускала доповнення всезагальної середньої освіти професійною, націлення молоді на отримання робітничих професій, перерозподіл ресурсів на користь системи професійно-технічної освіти за рахунок вищої школи. Авторкою проаналізовано стан освіти та викладання в зазначений період гуманітарних дисциплін у морських навчальних закладах України. Для цього вивчено навчальні плани Морського коледжу Херсонської державної морської академії та Херсонської філії Миколаївського суднобудівного інституту імені адмірала С. Макарова, з'ясовано питому вагу гуманітарних наук у загальній кількості годин навчальної програми серед предметів, які вивчалися на кожному році навчання у морських навчальних закладах України впродовж 1973–1983 років. Виявлено, що в навчальних планах гуманітарним дисциплінам було відведено невелику кількість годин. Серед гуманітарних наук, які вивчалися, виділено такі: іноземна мова, історія, література, соціальні науки, соціальна географія та ін. З'ясовано, що велика увага приділялася спеціальним і профільним предметам, а також ідеологічним дисциплінам, таким як історія КПРС, марксистсько-ленінська філософія, науковий комунізм та атеїзм. Зроблено висновок, що в зазначений період радянський флот розвивався, що позначалося на освітній сфері.

Ключові слова: спеціальність, навчальний план, предмет, семестр, іспит, залік.

Постановка проблеми. Гуманітарні науки – галузі досліджень, предметом яких є людина як соціальна (культурна, моральна, духовна) істота і все, що нею створено. Викладання гуманітарних дисциплін має важливий вплив і значення в процесі підготовки фахівців у різних галузях, оскільки гуманітарна освіта формує людину, діяльність якої залежить від розвитку суспільства та країни в цілому.

Проте розвитку гуманітарної освіти у морських навчальних закладах приділялось та приділяється небагато уваги. При аналізі навчальних програм минулих періодів ми впевнилися в тому, що на спеціальні дисципліни виділялося значно більше годин, ніж на гуманітарні дисципліни, які були на другорядних ролях із поступовим зменшенням кількості годин від курсу до курсу.

Аналіз досліджень. Проблемі розвитку морської освіти приділяли увагу багато вчених. Так, О. Я. Тимофеева аналізувала історію морської освіти в Україні у руслі формування соціально-комунікативної компетентності; О. В. Токарева дослідила формування мовленнєвої культури майбутніх фахівців морської галузі у процесі професійної підготовки; Л. В. Ліпшиць висвітлила питання формування соціокультурної компетентності майбутніх судноводіїв міжнародних рейсів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін; А. І. Ляшкевич розглядала періодизацію становлення і розвитку військово-морської освіти в Україні (к. XVIII – 50-90 роки XX століття); І. М. Рябуха дослідив тенденції розвитку морської освіти в Україні (друга половина XVII – початок XX століття); Л. Д. Герганов присвятив своє дослідження теоретичним та методичним засадам професійної підготовки кваліфікованих робітників морського профілю на виробництві; А. М. Скриннік дослідив фолеристику в системі морської транспортної освіти в історико-правовому аспекті; А. О. Солодовник вивчала розвиток фізико-математичної підготовки у морських навчальних закладах (1944–2012 рр.).

Мета статті – проаналізувати, як викладали гуманітарні дисципліни у морських навчальних закладах упродовж 1973–1983 років.

Виклад основного матеріалу. У 1970–1980-х роках до транспортного флоту приєдналися сотні спеціалізованих суден (контейнеровози, нафтовози, залізничні пороми, кораблі для перевезення важких вантажів), були побудовані спеціалізовані

прибережні комплекси, що дозволило суттєво вдосконалити технологію транспортування та перевалки вантажів. Розроблені нові методи організації праці та управління галуззю за допомогою автоматизованих систем. Радянський флот став рівноправним партнером багатьох судновласницьких компаній у світі і був прийнятий до ряду міжнародних організацій. Все це, звісно, знайшло своє відображення в освітній сфері [2, с. 65].

У 1973 р. прийнято Закон «Про затвердження основ законодавства СРСР і радянських республік про народну освіту», яким по суті визнавалося, що Закон СРСР «Закон про зміцнення зв'язку школи з життям та про подальший розвиток системи народної освіти в УРСР» (24 грудня 1958 р.) втратив чинність, і доручалося Верховним Радам союзних республік привести законодавство у відповідність з основами законодавства СРСР про народну освіту [4, с. 218].

Законодавчу базу освіти визначали також постанови «Про подальше вдосконалення управління середніми спеціальними навчальними закладами та підвищення якості підготовки фахівців із середньою спеціальною освітою» (22 серпня 1974 р.) та «Основи законодавства СРСР і союзних республік про народну освіту» (1973 р.). Відповідно до цього середні спеціальні навчальні заклади повинні були спеціалізуватися за галузевим принципом із урахуванням необхідної кооперації в підготовці спеціалістів. Рада з питань середньої спеціальної освіти та Державна інспекція були створені при Міністерстві вищої та середньої спеціальної освіти СРСР [5, с. 120]. Але темпи відставання радянської вищої школи від прогресивних світових досягнень у науково-технічній, інформаційній, економічній та управлінській сферах посилились [4, с. 218].

У процесі дослідження проаналізовано навчальні програми 1973–1983 років Херсонської філії Миколаївського кораблебудівного інституту імені адмірала С. Макарова за трьома спеціальностями: «Суднові силові установки» (0525), «Суднобудування і судноремонт» (0514), «Технологія і устаткування зварювального виробництва» (0504) та навчальні програми 1972–1973, 1982–1983 років Морського коледжу Херсонської державної морської академії, який у ті роки називався Херсонським морехідним училищем імені лейтенанта Шмідта, спеціальність № 1612 «Морське судноводіння».

Інформацію з навчальних планів 1972–1973, 1982–1983 років Морського коледжу Херсонської державної морської академії, спеціальність № 1612 «Морське судноводіння» узагальнено в таблиці 1.

Таблиця 1

Гуманітарна освіта Морського коледжу Херсонської державної морської академії (1972–1973, 1982–1983 рр.)

Навчальний рік	Спеціальність	Курс	Загальна кількість годин	Кількість годин, виділених на гуманітарні дисципліни	Частка від загального обсягу годин навчального плану, %
1972-1973	1612	I	–	–	–
		II	1188	192	16,16
		III	686	72	10,5
		IV	768	218	28,39
		V	218	59	27,06
1982-1983	1612	I	1170	264	22,56
		II	996	348	34,94
		III	945	152	16,08
		IV	665	314	47,22

Джерела: [16; 17].

У навчальному плані Морського коледжу Херсонської державної морської академії предмети поділялися на три цикли: загальноосвітній, загальнотехнічний, спеціальний. Навчальний план включав загальні та профільні предмети і факультативи.

У 1972–1973 навчальному році частка гуманітарних наук у загальній кількості годин навчального плану складала: 16,16 % на другому курсі, 10,5 % на третьому курсі, 28,39 % на четвертому курсі та 27,06 % на п'ятому курсі.

У навчальному плані 1972–1973 років на другому курсі гуманітарні науки включали: політичну економію – 90 годин або 7,56 % від загальної кількості годин з іспитом у IV семестрі; англійську мову – 102 години або 8,59 % із заліком у третьому семестрі, 66 годин було відведено англійській мові як факультативу. На третьому курсі: англійську мову – 72 години або 10,5 % із заліком в VII семестрі. Факультативи включали 18 годин англійської мови та 36 годин відводилося на дисципліну соціально-політичної роботи на суднах Міністерства ВМС. На четвертому курсі: англійська мова – 76 годин або 9,9 %, морське право – 56 годин або 7,29 %, економіка, організація та планування морського транспорту – 86 годин або 11,2 %. На англійську мову у якості факультативу було виділено 22 години. На 5 курсі: англійська мова – 45 годин або 20,64 % з іспитом у IX семестрі; економіка, організація та планування морського транспорту – 14 годин або 6,42 %. Лише 7 годин було виділено на факультативне вивчення англійської мови.

У 1982–1983 навчальному році гуманітарним наукам було відведено 22,56 % на першому курсі, 34,94 % на другому курсі, 16,08% на третьому курсі та 47,22 % на четвертому курсі.

У навчальному плані 1982–1983 рр. на першому курсі гуманітарні науки включали: історію – 96 годин, що становило 8,21 % від загальної кількості годин; літературу – 108 годин або 9,23 % з іспитом у другому семестрі; англійську мову – 60 годин або 5,13 %. Англійська та російська мови вивчалися також на факультативі, на них виділялося 30 та 60 годин відповідно. На другому курсі були: історія – 96 годин або 9,64 % з іспитом у IV семестрі; література – 84 години або 8,43 % з іспитом у IV семестрі; англійська мова – 108 годин або 10,84 % з іспитом у третьому семестрі; економічна та соціальна географія світу – 60 годин або 6,02 %. Факультативи: 30 годин виділено на російську мову та 30 годин на дисципліни суспільно-політичної роботи на суднах Міністерства ВМС. На третьому курсі: суспільствознавство – 71 година або 7,51 % з державним іспитом у VI семестрі; англійська мова – 81 година або 8,57 %. Факультативи склали: 27 годин, виділених на англійську мову та 27 годин на основи марксистсько-ленінської етики та естетики. На 4 курсі: англійська мова – 95 годин або 14,29 % з іспитом у VIII семестрі; радянське законодавство – 38 годин або 5,71 %; економіка, організація та планування морського транспорту – 141 година або 21,2 %. Факультативи склали: 19 годин, виділених на англійську мову та 11 годин на марксистсько-ленінську етику та естетику.

Розглянемо навчальні плани 1973–1983 рр. Херсонської філії Миколаївського кораблебудівного інституту імені адмірала С. Макарова за трьома спеціальностями: «Суднові силові установки» (0525), «Суднобудування і судноремонт» (0514), «Технологія і устаткування зварювального виробництва» (0504) [6–14]. Під час аналізу цих навчальних планів виділено 3 періоди, а саме: 1973–1974, 1978–1979, 1983–1984 роки (табл. 2).

У 1973–1974 навчальному році на гуманітарні дисципліни на першому курсі відводилося 28,13 % від загальної кількості годин, на другому – 25,7 %, на третьому – 18,75%, на четвертому курсі на спеціальностях 0514, 0525 – 10,18 % та 10,22 % на спеціальності 0504; на 5 курсі не було виділено годин на вивчення гуманітарних дисциплін, на 6 курсі – 21,08 % на спеціальності 0514, 20,83 % на спеціальності 0504, 8,56 % на спеціальності 0525.

Таблиця 2

Гуманітарна освіта в Херсонській філії Миколаївського кораблебудівного інституту ім. адмірала С. Макарова (1973-1983 рр.)

Навчальний рік	Спеціальність	Курс	Загальна кількість годин	Кількість годин, виділених на гуманітарні дисципліни	Частка від загального обсягу годин навчального плану, %
1973-1974	0514 0504 0525	I	512	144	28,13
		II	560	140	25
		III	560	105	18,75
		IV	560	57	10,18
			558	57	10,22
			560	57	10,18
		V	541	0	0
			560	0	0
			589	0	0
		VI	332	70	21,08
			336	70	20,83
			374	32	8,56
1978-1979	0514 0504 0525	I	480	106	22,08
		II	544	120	22,06
		III	548	54	9,85
		IV	528	70	13,26
			544	70	12,87%
			544	70	12,87
		V	544	84	15,44
			546	86	15,75
			556	84	15,11
		VI	278	35	12,59
			296	35	11,82
			332	35	10,54
1983-1984	0514 0504 0525	I	512	112	21,88
		II	546	120	21,98
			546	120	21,98
			544	120	22,06
		III	544	50	9,19
		IV	544	70	12,87
		V	544	116	21,32
			544	100	18,38
			544	100	18,38
		VI	256	8	2,88
			256	8	2,7
			256	8	2,41

Джерела: [6–14].

У навчальному плані 1973–1974 рр. на першому курсі гуманітарні науки включали: історію КПРС – 80 годин, що становило 15,63 % від загальної кількості годин з іспитами в I та II семестрах; іноземну мову – 64 години або 12,5 % із заліком в I та II семестрах. На другому курсі: марксистсько-ленінська філософія – 70 годин або 12,5 % з іспитами в III та IV семестрах; іноземна мова – 70 годин або 12,5 % з іспитами у III та IV семестрах. На третьому курсі: політична економія – 105 годин або 18,75 % з іспитами у V та VI семестрах. На 4 курсі: науковий комунізм – 57 годин або 10,18 %

на спеціальностях 0514, 0525 та 57 годин або 10,22% на спеціальності 0504 з іспитом у VII семестрі та заліком у VIII семестрі.

На 5-му курсі не виділялося годин для вивчення гуманітарних дисциплін. На VI курсі: економіка суднобудівної галузі – 38 годин або 11,45% з іспитом у XI семестрі; основи трудового законодавства – 32 години або 9,64% із іспитом в XII семестрі на спеціальності 0514; економіка суднобудівної галузі – 28 годин або 11,3 % з іспитом у XI семестрі; основи трудового законодавства – 32 години або 9,52 % із іспитом в XII семестрі на спеціальності 0504; основи трудового законодавства – 32 години або 8,56 % із іспитом у XII семестрі на спеціальності 0504.

У 1978–1979 н.р. 22,08 % від загальної кількості годин було відведено на гуманітарні науки на першому курсі, 22,06 % на другому курсі, 9,85 % на третьому курсі та 13,26 % на четвертому курсі на спеціальності 0514 та 12,87 % на спеціальностях 0504, 0525, на п'ятому курсі – 15,44 % на спеціальності 0514, 15,75 % на спеціальності 0504, 15,11 % на спеціальності 0525, на шостому курсі – 2,88 % на спеціальності 0514, 2,7 % на спеціальності 0504, 2,41 % на спеціальності 0525.

У навчальному плані 1978–1979 рр. на першому курсі гуманітарні науки включали: історію КПРС – 46 годин, що становило 9,58 % від загальної кількості годин із заліком в I семестрі та іспитом у II семестрі; іноземну мову – 60 годин або 12,5% із іспитом в I та II семестрах. На другому курсі: історія КПРС – 36 годин або 6,62 % з іспитом у III семестрі; марксистсько-ленінська філософія – 16 годин або 2,94 % із заліком в IV семестрі; іноземна мова – 68 годин або 12,5 % із заліком в III семестрі та іспитом у IV семестрі. На третьому курсі: філософія та науковий атеїзм – 54 години або 9,85 % з іспитами у V і VI семестрах.

На 4 курсі: політична економія – 70 годин або 13,26 % на спеціальності 0514, 70 годин або 12,87 % на спеціальності 0504, 70 годин або 12,87 % на спеціальності 0525 з іспитом у VII семестрі та заліком у VIII семестрі. На 5 курсі: науковий комунізм – 52 години або 9,56 % на спеціальності 0514, 54 години або 9,89 % на спеціальності 0504, 52 години або 9,35 % із заліком в IX та X семестрах; економіка суднобудівної галузі – 32 години або 5,88 % на спеціальності 0514, 5,86 % на спеціальності 0504, 5,76 % на спеціальності 0525 з іспитом у X семестрі. На 6-му курсі: оглядові лекції з наукового комунізму – 8 годин або 2,88 % на спеціальності 0514, 2,7 % на спеціальності 0504, 2,41 % на спеціальності 0525 з державним іспитом у XII семестрі.

У 1983–1984 навчальному році на гуманітарні дисципліни на першому курсі було відведено 21,88 % годин, на другому курсі – 21,98 %, на третьому курсі – 9,19 %, 8,87 % на четвертому курсі, 21 % на п'ятому курсі, 32 % на спеціальності 0514, 18,38 % на спеціальностях 0504, 0525, на шостому курсі 12,5 % на спеціальностях 0514, 0504, 18,75 % на спеціальності 0525.

У навчальному плані 1983–1984 рр. на першому курсі гуманітарні науки включали: історію КПРС – 48 годин, що становило 9,38 % від загальної кількості годин з іспитом у II семестрі; іноземну мову – 64 години або 12,5 % із заліком в I та II семестрах. На другому курсі: історія КПРС – 36 годин або 6,59% на спеціальностях 0514, 0504 та 36 годин або 6,62 % на спеціальності 0525 з іспитом у III семестрі; марксистсько-ленінська філософія – 16 годин або 2,93 % на спеціальностях 0514, 0504 та 16 годин або 2,94 % на спеціальності 0525; іноземна мова – 68 годин або 12,45 % на спеціальностях 0514, 0504 та 68 годин або 12,5% на спеціальності 0525 із заліком в III семестрі та іспитом у IV семестрі. На третьому курсі: марксистсько-ленінська філософія – 50 годин або 9,19 % з іспитами у V та VI семестрах. На четвертому курсі: політична економія – 70 годин або 12,87 % з іспитом у VII семестрі та заліком у VIII семестрі. На 5 курсі: науковий комунізм – 32 години або 5,88 % із заліком в X семестрі; економіка галузі – 32 години або 5,88 % з іспитом у X семестрі; політична економія – 36 годин або 6,62 % з іспитом у IX семестрі; радянське право – 16 годин або 2,94 % із заліком в X семестрі на спеціальності 0514 та такими ж показниками на спеціальностях 0525 та 0504, але без дисципліни

радянського права. На 6-му курсі: науковий комунізм – 32 години або 12,5 % із заліком в IX семестрі та державним іспитом у X семестрі на спеціальностях 0514, 0504, науковий комунізм – 32 години або 12,5 % із заліком у IX семестрі та державним іспитом у X семестрі за спеціальністю 0525; радянське право – 16 годин або 6,25 % із заліком у IX семестрі.

Висновки. Таким чином, у статті проаналізовано гуманітарну освіту в морських навчальних закладах України у досліджуваній період (1973–1983 рр.). Виявлено, що гуманітарні науки включали як класичні (іноземна мова, історія, філософія тощо), так і сучасні (політична економія, економіка галузі, право тощо) предмети. Проаналізувавши години, які виділяли на гуманітарні дисципліни в морських навчальних закладах, і вивчивши частку гуманітарних дисциплін у загальній кількості годин навчальної програми, констатуємо, що гуманітарним дисциплінам у навчальній програмі було відведено невелику кількість годин. Оскільки у цей період радянський флот був прийнятий до ряду міжнародних організацій, було виділено години на вивчення іноземних мов та морського права. Велика увага приділялася дисциплінам ідеологічного спрямування, як-от: історія КПРС, марксистсько-ленінська філософія, науковий комунізм та атеїзм.

Перспективами подальших досліджень є вивчення тенденцій розвитку гуманітарної освіти в морських навчальних закладах на інших історичних етапах та їх порівняння.

Список використаних джерел:

1. Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик. URL: http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_6894.htm
2. Гришин Ю. А. История мореплавания: учебное пособие. Москва: Транспорт, 1972. 160 с.
3. История флота России, URL: <https://www.mintrans.gov.ru/flot/>
4. Луков Вл. А. Реформы образования. Знание. Понимание. Умение. 2005. № 3. С. 217–219.
5. Ляшкевич А. І. Становлення і розвиток морської освіти на Херсонщині: навчальний посібник. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти, 2018. 180 с.
6. Рабочие учебные планы Херсонского филиала Николаевского кораблестроительного института им. адмирала С. Макарова 1973/1974 гг. *Державний архів Херсонської області*. (ДАХО). Ф. Р. 3986. Оп. 1. Спр. 76. Арк. 14.
7. Рабочие учебные планы Херсонского филиала Николаевского кораблестроительного института им. адмирала С. Макарова 1974/1975 гг. *ДАХО*. Ф. Р.3986. Оп. 1. Спр. 84. Арк. 14.
8. Рабочие учебные планы Херсонского филиала Николаевского кораблестроительного института им. адмирала С. Макарова 1975/1976 гг. *ДАХО*. Ф. Р.3986. Оп. 1. Спр. 106. Арк. 14.
9. Рабочие учебные планы Херсонского филиала Николаевского кораблестроительного института им. адмирала С. Макарова 1976/1977 гг. *ДАХО*. Ф. Р.3986. Оп. 1. Спр. 113. Арк. 14.
10. Рабочие учебные планы Херсонского филиала Николаевского кораблестроительного института им. адмирала С. Макарова 1977/1978 гг. *ДАХО*. Ф. Р.3986. Оп. 1. Спр. 125. Арк. 13.
11. Рабочие учебные планы Херсонского филиала Николаевского кораблестроительного института им. адмирала С. Макарова 1978/1979 гг. *ДАХО*. Ф. Р.3986. Оп. 1. Спр. 133. Арк. 14.
12. Рабочие учебные планы Херсонского филиала Николаевского кораблестроительного института им. адмирала С. Макарова 1979/1980 гг. *ДАХО*. Ф. Р.3986. Оп. 1. Спр. 140. Арк. 16.
13. Рабочие учебные планы Херсонского филиала Николаевского кораблестроительного института им. адмирала С. Макарова 1980/1981 гг. *ДАХО*. Ф. Р.3986. Оп. 1. Спр. 149. Арк. 16.
14. Рабочие учебные планы Херсонского филиала Николаевского кораблестроительного института им. адмирала С. Макарова 1983/1984 гг. *ДАХО*. Ф. Р.3986. Оп. 1. Спр. 175. Арк. 16.
15. Руководители морского и речного флота Советского Союза и Российской Федерации. Москва: «Морские вести России», 2015. 65 с.
16. Учебный план специальности «Судовождение», утверждённый Министерством высшего и среднего специального образования СССР, № Д-10-22. Москва, 1972. 1 с.
17. Учебный план специальности «Судовождение», утверждённый Министерством высшего и среднего специального образования СССР, № Д-8-2. Москва, 1982. 1 с.

References:

1. Biblioteka normativno-pravovykh aktov Soiuzu Sovetskikh Sotsialisticheskikh Respublik. Retrieved from http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_6894.htm [in Russian].
2. Grishin, Iu. A. (1972). *Istoriia moreplavannia* [History of navigation]. Moskva: Transport [in Russian].
3. Istoriia flota Rossii [History of the Russian fleet]. Retrieved from <https://www.mintrans.gov.ru/flot/> [in Russian].
4. Lukov, V. A. (2005). Reformy obrazovaniia [Education reform]. *Znanie. Ponimanie. Umenie*, 3, 217–219 [in Russian].
5. Liashkevych, A. I. (2018). *Stanovlennia i rozvytok morskoi osvity na Khersonshchyni* [Formation and development of maritime education in Kherson region]. Kherson: KVNZ "Khersonska akademiia neperervnoi osvity" [in Ukrainian].
6. Rabochie uchebnye plany Khersonskogo filiala Nikolaevskogo korablestroitel'nogo instituta im. admirala S. Makarova 1973/1974 gg. [Curriculum of Kherson branch of Nikolaev Admiral Makarov Shipbuilding Institute 1973/1974] (Fund 3986. Inventory 1. File 76). State Archive of Kherson region, Kherson [in Russian].
7. Rabochie uchebnye plany Khersonskogo filiala Nikolaevskogo korablestroitel'nogo instituta im. admirala S. Makarova 1974/1975 gg. [Curriculum of Kherson branch of Nikolaev Admiral Makarov Shipbuilding Institute 1974/1975] (Fund 3986. Inventory 1. File 84). State Archive of Kherson region, Kherson [in Russian].
8. Rabochie uchebnye plany Khersonskogo filiala Nikolaevskogo korablestroitel'nogo instituta im. admirala S. Makarova 1975/1976 gg. [Curriculum of Kherson branch of Nikolaev Admiral Makarov Shipbuilding Institute 1975/1976] (Fund 3986. Inventory 1. File 106). State Archive of Kherson region, Kherson [in Russian].
9. Rabochie uchebnye plany Khersonskogo filiala Nikolaevskogo korablestroitel'nogo instituta im. admirala S. Makarova 1976/1977 gg. [Curriculum of Kherson branch of Nikolaev Admiral Makarov Shipbuilding Institute 1976/1977] (Fund 3986. Inventory 1. File 113). State Archive of Kherson region, Kherson [in Russian].
10. Rabochie uchebnye plany Khersonskogo filiala Nikolaevskogo korablestroitel'nogo instituta im. admirala S. Makarova 1977/1978 gg. [Curriculum of Kherson branch of Nikolaev Admiral Makarov Shipbuilding Institute 1977/1978] (Fund 3986. Inventory 1. File 125). State Archive of Kherson region, Kherson [in Russian].
11. Rabochie uchebnye plany Khersonskogo filiala Nikolaevskogo korablestroitel'nogo instituta im. admirala S. Makarova 1978/1979 gg. [Curriculum of Kherson branch of Nikolaev Admiral Makarov Shipbuilding Institute 1978/1979] (Fund 3986. Inventory 1. File 133). State Archive of Kherson region, Kherson [in Russian].
12. Rabochie uchebnye plany Khersonskogo filiala Nikolaevskogo korablestroitel'nogo instituta im. admirala S. Makarova 1979/1980 gg. [Curriculum of Kherson branch of Nikolaev Admiral Makarov Shipbuilding Institute 1979/1980] (Fund 3986. Inventory 1. File 140). State Archive of Kherson region, Kherson [in Russian].
13. Rabochie uchebnye plany Khersonskogo filiala Nikolaevskogo korablestroitel'nogo instituta im. admirala S. Makarova 1980/1981 gg. [Curriculum of Kherson branch of Nikolaev Admiral Makarov Shipbuilding Institute 1980/1981] (Fund 3986. Inventory 1. File 149). State Archive of Kherson region, Kherson [in Russian].
14. Rabochie uchebnye plany Khersonskogo filiala Nikolaevskogo korablestroitel'nogo instituta im. admirala S. Makarova 1983/1984 gg. [Curriculum of Kherson branch of Nikolaev Admiral Makarov Shipbuilding Institute 1983/1984] (Fund 3986. Inventory 1. File 175). State Archive of Kherson region, Kherson [in Russian].
15. Rukovoditeli morskogo i rechnogo flota Sovetskogo Soiuzu i Rossiiskoi Federacii [Leaders of the sea and river fleets of the Soviet Union and the Russian Federation]. (2015). Moskva: Morskie vesti Rossii [in Russian].
16. Uchebnyi plan spetsialnosti «Sudovozhdenie» [Curriculum of the major "Navigation"]. (1972) Moskva [in Russian].
17. Uchebnyi plan spetsialnosti «Sudovozhdenie» [Curriculum of the major "Navigation"]. (1982) Moskva [in Russian].

Овчуннікова О. М.,
 orcid.org/0000-0002-7184-6535

**PECULIARITIES OF THE DEVELOPMENT OF EDUCATION IN THE HUMANITIES IN
 MARITIME EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF UKRAINE (1965-1972)**

The article is devoted to the education in the humanities in maritime educational institutions of Ukraine (1973-1983). The lower limit was chosen 1973, when the law "Approval of the Basics of the Legislation of the USSR and the Soviet Republics about Public Education" was adopted, recognizing as invalid the Law of the USSR «Strengthening of relations between school and life and the further development of the public education system in the USSR», December 24th, 1958 and it was assigned to the Supreme Soviets of the Union Republics to bring into compliance the legislation of the Union Republics with the Basics of the legislation of the USSR and the Union Republics on public education. The upper limit was 1983 as the year before the beginning of one of the largest education reforms, which involved supplementing of the universal secondary education with vocational education for young people, targeting young people to obtain working professions, redistributing resources in favor of vocational education at the expense of the higher education. During this period, we analyzed the condition of maritime transport, the state of education and teaching of humanities in maritime educational institutions of Ukraine. For this purpose, the curriculum of the Maritime College of the Kherson State Maritime Academy and the Kherson office branch of the Nikolaev Shipbuilding Institute were studied to know the number of hours of the humanities in the total number of hours of the curriculum and to determine the subjects studied in each year during 1973-1983. It was found that a small number of hours were devoted to the humanities in the curriculum. Among the humanities studied in maritime educational institutions of Ukraine are foreign language, history, literature, social sciences, social geography, and others. Much attention was paid to special and specialized subjects, as well as ideological disciplines, such as the history of the CPSU, Marxist-Leninist philosophy, scientific communism and atheism. In general, during this period the Soviet fleet developed, which affected the educational sphere.

Key words: speciality, curriculum, subject, semester, exam, credit.

Дата надходження статті: 22.12 2020 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, доцент Ляшкевич А. І.

УДК 377.1

DOI <https://doi.org/10.37915/pa.vi47.175>

Пенза І. В.,
 orcid.org/0000-0002-8984-188X

**ПЕРІОДИЗАЦІЯ РОЗВИТКУ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ
 СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ МАЙБУТНІХ СУДНОВОДІЇВ
 (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)**

У статті обґрунтовано актуальність розроблення періодизації розвитку соціокультурної складової професійної освіти майбутніх судноводіїв у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття. Розглянуто періодизації з питань, дотичних до тематики дослідження. З огляду на події, які відбувалися в суспільстві та впливали на розвиток зазначеного історико-педагогічного процесу впродовж обраного відтинку часу, розроблено власну періодизацію: 1-й період (1951–1974 рр.) – надмірна ідеологізація та політизація змісту дисциплін соціокультурного спрямування. Цей період можна поділити на такі субперіоди: 1951–1958 рр. – посилення ролі суспільно-гуманітарних дисциплін, вжиття заходів щодо покращення якості їх викладання; 1959–1974 рр. – політехнізація освітньої сфери, перебудова

© Пенза І. В.